

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської мови

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ПОЕТИКА ГРИ В АНГЛІЙСЬКОМУ
ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОМУ РОМАНІ»**

Виконав: студент 2 курсу

групи Ang1-M19z

спеціальності 014 Середня освіта

(Мова і література (англійська))

Байберов Олександр Олександрович

Науковий керівник:

Семелюк Р.М., кандидат філологічних

наук

Рецензент:

Стахнюк Н.О., кандидат філологічних

наук

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Основні тенденції розвитку англійського постмодерністського роману та його науково-критичного осмислення.....	7
Висновки до розділу 1.....	18
Розділ 2. Філософсько-естетичні виміри категорії гри.....	19
Висновки до розділу 2.....	29
Розділ 3. Гра в контексті постмодерністської парадигми: англійська версія...30	30
3.1. Гра з реальністю та її способи її художнього переформатування...30	30
3.2. Англійська іронія та її постмодерністські виміри.....41	41
3.3. Гра з інтертекстом. Алюзія як форма літературної гри.....50	50
3.4. Форми і функції мовної гри.....65	65
Висновки до розділу 3.....	76
Висновки.....	78
Список використаних джерел.....	82

ВСТУП

Магістерська робота присвячена вивченню особливостей творення художнього світу в англійському романі останньої третини ХХ століття, в якому провідними для автора і читача є ігрові прийоми. Аналіз низки сучасних історико-літературознавчих джерел, присвячених мистецьким напрямкам і течіям, доводить їх комплексність, багатовекторність художніх пошуків, констатує тяжіння до творчого експерименту. Перелічені риси пов'язуються, з одного боку, з ідейним взаємозв'язком та образно-стильовою взаємодією двох художніх систем ХХ століття – модернізму і постмодернізму, філософсько-естетична взаємодія яких і визначила творче обличчя минулої епохи, а, з іншого, з продовженням англійськими романістами національно-культурних традицій. Останні стають базисом, художнім підґрунтям, на якому надбудовуються різні площини за законами того часу, а саме – пародіювання вікторіанського роману, перетворення біографічного й історичного романів тощо. Численні мистецькі експерименти англійських письменників цього періоду яскраво свідчать про особливий феномен новітньої літератури, в якій основоположним поступово стає суто художній фактор, відсуваючи на другий план соціальні, філософсько-етичні, ідеологічні аспекти творчості.

Англійський постмодерністський роман став виразним прикладом ігрових тенденцій у літературі, вирізняючись, з одного боку, поверненням до власної історії і тяжінням до вікових традицій, а, з іншого боку, бажанням залишатися в культурному авангарді та продукувати власні доробки. Аналіз художніх пошуків у романах Дж. Фаулза, Дж. Барнса, П. Акройда, Й. Мак'юена, Е. Берджеса та ін. дає змогу зробити певні спостереження щодо прийомів модернізму і постмодернізму, нерозривного взаємозв'язку цих художніх систем і доводить, що для цих письменників модернізм і постмодернізм не були жодною мірою нормативними художніми системами,

вони творили ці системи в дусі часу разом з іншими митцями Європи, із чого й виникає самотній контекст.

Численні дослідники різних аспектів мистецької гри (Ф. Шіллер, І. Кант, Г.-Г. Гадамер, Й. Гейзинга, Р. Кайуа, Е. Фінк, З. Фрейд, Л. Вітгенштейн, Ж. Дерріда, Ю. Лотман, Ф. Мейре), незважаючи на належність до різних шкіл – естетичної, антропологічної, лінгвістичної тощо, – характеризують гру як вільну діяльність, яка здійснюється без примусу. Гра в своїй основі безкорислива та відмічена якостями імпровізації, несподіваності, парадоксальності, направлена проти автоматизму навколишнього життя та його застигlosti. Вона компенсує те, чого людині не вистачає в житті, і тим самим дистанціюється від повсякденності, ігровий стан завжди є перетворенням навколишнього світу. Такі якості гри яскраво проявилися в усій багатогранності в постмодерністську добу завдяки тому, що можливість сприйняття чужих надбань посилює ігровий момент життя. Процес запозичення з різних культур, а постмодернізм немає кордонів і обмежень для філософсько-культурного сполучення в межах одного твору, незвичайно примножує ігровий компонент. Власне стан гри є завжди амбівалентним, оскільки гра водночас є правдою і неправдою, реальною та вдаваною, серйозною та пустотливою.

Мета пропонованого дослідження полягає у спробі вивчення і систематизації художніх ігрових прийомів, що використовуються авторами англійського постмодерністського роману для творення нового образу світу і втілення власних письменницьких задумів.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких дослідницьких завдань:

- 1) визначити основні тенденції розвитку модерністської та постмодерністської літератури, зокрема в аспекті ігрової парадигми роману;

- 2) проаналізувати найприкметніші художні твори англійської літератури останньої третини ХХ століття – початку ХХІ під кутом зору їх ігрового потенціалу;
- 3) окреслити домінуючі аспекти естетичних пошуків, що формують художню структуру англійського постмодерністського роману.
- 4) виявити основні форми художньої гри в англійському постмодерністському романі та їх функціональне призначення;

Об'єктом дослідження є твори Дж. Фаулза, Дж. Барнса, П. Акройда, Й. Мак'юена, Е. Берджеса та деяких інших авторів, які аналізуються в розрізі реалізації ігрових тенденції, трансформації класичної форми роману і тяжіння до художнього експерименту.

Предметом дослідження є прийоми ігрового творення постмодерністського образу світу в англійському постмодерністському романі на тематичному, сюжетно-композиційному, інтертекстуальному, наративному рівнях – іронія, пародія, алюзія, ремінісценція, епіграф, метафора, мовна гра.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають сучасні теоретичні концепції гри: дослідження І. Канта, Ф. Шіллера, Г.-Г. Гадамера, Й. Гейзинги, Р. Кайуа, Е. Фінка, Л. Вітгенштейна, Ю. Лотмана.

Основним методом дослідження є типологічний метод, за допомогою якого порівнюються схожість та відмінність, взаємовідносини різних культурних явищ, зв'язки та взаємовпливи літературних напрямів та авторських систем. Він доповнюється при необхідності елементами структурних, порівняльних, герменевтичних, історико-функціональних, психоаналітичних студій.

Наукова новизна роботи полягає у спробі визначення ігрової парадигми англійського постмодерністського роману, позначеного складною взаємодією традицій та експерименту. Комплексне дослідження ігрових

художніх прийомів англійського роману останньої третини ХХ - початку ХХІ ст., завдяки аналізу творчості П. Акройда, Дж. Барнса Е. Берджеса, Й. Мак'юена Дж. Фаулза дає змогу здійснити продуктивні спостереження та зробити узагальнення щодо характерних рис розвитку літературного процесу у Великій Британії зазначеного періоду.

Практичне значення пов'язується з можливостями використання отриманих результатів в процесі вивчення історії зарубіжної літератури, зокрема англійської у вищій і середній школах.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел, який нараховує 78 позицій. Загальний обсяг роботи – 88 сторінок, з них – 81 сторінка основного тексту.

ВИСНОВКИ

XX століття, особливо остання його третина, стало епохою різноманітних експериментів у літературі, викликаних змінами у культурно-філософському сприйнятті світу, оцінкою людини як «нецілісної» істоти, переосмисленням її ролі і місця у світі, численними науково-технічними досягненнями. Спростування ідеї абсолютності часу та прогресивного історичного руху надало можливість переосмислити минуле з позиції сучасності. Усі ці зміни обумовили творчі пошуки шляхів максимального втілення нового світогляду, яке почалися в епоху модернізму і продовжилися у ситуації постмодернізму, де провідне місце займають ігрові техніки.

Концепція гри стає філософсько-естетичним підґрунтям англійського постмодерністського роману, втілюючи основні характеристики постмодерної епохи – еklektизм, принцип нонселекції, синкретизм, плюралізм на всіх рівнях художньої оповіді, які притаманні самій грі як специфічному феномену людського буття. Вона моделює жанр роману, створюючи власний ігровий простір колажного типу, де поєднуються елементи історичного роману, детективу, автобіографічних нотаток, щоденника тощо, чи осучаснює стилі минулого, як наприклад у стилізаціях під вікторіанський роман. Такі зміни, у свою чергу, впливають на вибір відповідних дійових героїв театралізованих дійств і на сам зміст, який вже не є логічно побудованою оповіддю, а постає як колаж подій, думок, окремо взятих фрагментів.

Гра в англійському постмодерністському романі проявляється в алюзіях, цитатах, ремінісценціях, ігровому використанню епіграфів, пародії, які виводять автора, текст і читача в інші виміри, тим самим стверджуючи головне правило постмодернізму – ніяких правил не існує і обмежень не існує. Постмодерністська література необмежено використовує всі відомі у попередній літературі теми, сюжети та мотиви, перемішуючи та

«перелицьовуючи» вже відомі елементи та вводячи їх у нові історичні, культурно-філософські декорації.

Англійський роман 1960-1990-х років став благодатним ґрунтом для досліджень, оскільки поєднав новітні європейські літературні тенденції з багатовіковими традиціями. З одного боку, він утримується традиційно прийнятими літературними канонами, а з іншого – тяжіє до власного експерименталізму, відповідаючи духу епохи. Аналіз найприкметніших творів англійської літератури цієї доби (Пітер Акройд, Джуліан Барнс, Ентоні Берджес, Вільям Голдінг, Йєн Мак'юен, Джон Фаулз) під кутом зору художньої концепції постмодернізму дає можливість говорити про пріоритетні напрямки ігрової тенденції в літературі зазначеного періоду.

Принцип вільного моделювання поетико-стильової цілісності як основна засада створення постмодерністського художнього світу проявився через мовні ігри на лексико-семантичному рівні в авторських неологізмах, стилізаціях, каламбурах, змінах семантики слів тощо; поєднав явища та реалії різних культурних епох; відмовився від оповідної зв'язності тексту, залишивши лакуни для читацької уяви, та зробив із звичного роману пастиш із рівнозначних елементів, що не виконують оціночної чи виховної функції. Відмова від ієрархічності на рівні складових тексту вплинула на мову і тематику романів, де були зняті всі заборони, а традиційні естетичні цінності були піддані пародійно-іронічному переосмисленню.

Втрата історією своєї позиції істинного знання і прирівнювання її до наративу викликали зацікавлення історичною тематикою та відкрили широкі перспективи у першу чергу для британських митців, оскільки Велика Британія вже мала багатий досвід у жанрі історичного роману. Недовіра до історичного знання та постструктуралістське бачення історичного розвитку як дискретного та стрибкоподібного змусили письменників останньої третини ХХ століття іронічно сприймати те історичне знання, яке раніше вважалося абсолютним, пародіювати минуле, врешті решт змінити форму

твору. Роман став нагадувати колаж із численними історичними перетинами та переходами, де постать розповідача утворює «місток» між минулим і теперішнім, коментує та інтригує. Роман перетворився на ігри з історією та в історію. Звертаючись до минулого, письменники не тільки обігрують відомі події (Всесвітній потоп, Промислова революція) чи біографії відомих людей (життя і смерть Чаттертона, успіх і падіння Оскара Уайльда), а й відкрито пародіюють роман минулого, наприклад, вікторіанський чи неоромантичний. Результатом такого експерименту стало утворення якісно нового історичного роману, який отримав назву історіографічного метароману, різновидом якого є став неовікторіанський метароман. Історіографічний метароман є типовим для письменників молодшого покоління, скажімо, П. Акройда чи Дж. Барнса, хоча письменників старшого покоління, наприклад, Дж. Фаулза також зацікавили його експериментальні можливості нової художньої форми.

Для створення постмодерністського світу важлива роль відводиться паратекстуальним елементам тексту, зокрема епіграфу, що додає тексту інтеркультурності та інтерісторичності. Епіграф художнього твору викликає алюзії на цитований твір та проводить паралелі між героями різних епох, що, в свою чергу, створює додаткове емоційне тло і передає почуття головних героїв. Окремого забарвлення додає обігрування імен, які відсилають до біблійних героїв, грецької міфології, персонажів художніх творів та реальних історичних особистостей, і ситуативне використання специфічних термінів, архаїзмів, авторських неологізмів та комбінація літературного та наукового стилів, які додатково підкреслюють неоднорідність, строкатість роману та навмисно порушують єдиний наскрізний стиль. Якщо архаїзми мають сприяти відтворенню атмосфери минулого, то авторські неологізми вимагають у читача, роль якого суттєво змінилася з пасивного спостерігача на співавтора протягом останньої третини ХХ століття, розгадки їх семантики. Саме завдяки власному досвіду та знанню культурних здобутків читач може реконструювати авторські інтенції, відшукати затемнений зміст і

заглянути за графічну форму слова, а значить стати повноправним гравцем на полі творчості й отримати максимум естетичного задоволення.

Таким чином, ігрова парадигма англійського постмодерністського роману характеризується поетико-стильовими тенденціями на всіх рівнях тексту, проявляється у численних пошуках, вихідним началом для яких стало прагнення авторів максимально адекватно відтворити новий художній образ світу, сформований невизначеним і нестабільним станом самої епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Английская литература 1945–1980 гг. / [под ред. А. П. Саруханян]. – Москва : Наука, 1987. – 512 с.
2. Андреев Л. Литература у порога грядущего века / Леонид Андреев // Вопросы литературы. – 1987. – № 8. – С. 3–42.
3. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса / Михаил Михайлович Бахтин. – Москва : Художественная литература, 1965. – 528 с.
4. Берджесс Э. Демократия и насилие / Энтони Берджесс // Век XX и мир. – 1990. – № 10. – С. 11–12.
5. Бобылева Н. Е. Жанрово-тематическое своеобразие английского романа о второй мировой войне: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.05 «Литература стран Западной Европы, Америки и Австралии» / Наталия Евгеньевна Бобылева – Москва, 1989. – 17 с.
6. Борев Ю. В. Эстетика / Юрий Борев. – Москва : Русь-Олимп : АСТ : Астрель, 2005. – 829 с.
7. Бушманова Н. Когда в душе живет Шекспир (по материалам беседы с А. Мердок и П. П. Ридом) / Наталья Бушманова // Вопросы литературы. – 1991. – №2. – С. 155–184.
8. Бютор М. Роман как исследование / Мишель Бютор. – Москва : Изд-во МГУ, 2000. – 208 с.
9. Гадамер Г.-Г. Истина і метод: в 2 т. / Ганс-Георг Гадамер ; [пер. з нім. О. Мокровольського]. – Київ : Юніверс, 2000. Т. 1: Герменевтика I: Основи філософської герменевтики. – 2000 – 464 с.
10. Гарин И. И. Век Джойса / Игорь Иванович Гарин. – Москва : ТЕРРА–Книжный клуб, 2002. – 848 с.
11. Гребенникова Н. С. Зарубежная литература. XX век : [учеб. пособие по курсу «История зарубежной литературы XX века»] /

- Н. С. Гребенникова. – Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – 128 с.
12. Денисова Т. Н. Історія американської літератури ХХ століття / Тамара Наумовна Денисова. – Київ : Довіра, 2002. – 318 с.
13. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури і орієнтири / Тамара Наумовна Денисова // Слово і час. – 1995. – № 2. – С. 18–27.
14. Дорошевич А. Энтони Бёрджесс: цена свободы / А. Дорошевич // Иностранная литература. – 1991. – № 12. – С. 229–233.
15. Жлуктенко Н. Ю. Английский психологический роман ХХ века / Н. Ю. Жлуктенко. – Київ : Вища школа, 1988. – 160 с.
16. Ивашева В. В. В атмосфере кризиса. Заметки о некоторых особенностях английской литературы 70–х годов / Валентина Васильевна Ивашева // Иностранная литература. – 1974 – № 11. – С. 211–217.
17. Ивашева В. В. Судьбы английских писателей : Диалоги вчера и сегодня / Валентина Васильевна Ивашева. – Москва : Советский писатель, 1989. – 448 с.
18. Ильин И. П. Постструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм / Илья Петрович Ильин. – Москва : Интрада, 1996. – 254 с.
19. Кант И. Сочинения в шести томах ; [пер. Б. А. Фохта] / Иммануил Кант. – Москва : Мысль, 1966 – . – (Философское наследие Академии наук СССР). Т. 5. – 1966. – 564 с.
20. Ковбасенко Ю. Література постмодернізму / Юрій Ковбасенко Іванович // Тема. – 2002. – № 1. – С. 2–21.
21. Колесник Г. Л. Модифікація жанру біографії у творчості Пітера Акройда : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Г. Л. Колесник. – Київ , 2008. — 20 с.

22. Кон И. С. Проблема человеческого «Я» в психологии и литературе / И. С. Кон // НТР и развитие художественного творчества : [сб. статей]. – Ленинград : Наука, 1980. – С. 29–45.
23. Кораблева Н. В. Интертекстуальность литературного произведения : [учебное пособие] / Наталья Васильевна Кораблева. – Донецк : Кассиопея, 1999. – 28 с.
24. Кубарева Н. П. Зарубежная литература второй половины XX века / Н. П. Кубарева. – Москва : Московский Лицей, 2002. – 208 с.
25. Кузьмина Н. А. Интертекст и его роль в процессах эволюции поэтического языка : [монография] / Н. А. Кузьмина. – Екатеринбург : Изд-во Уральск. ун-та, Омск : Омск. гос. ун-т, 1999. – 267 с.
26. Кузьмина Н. А. Эпиграф как стилистическое средство и его роль в композиции стихотворения / Н. А. Кузьмина // Композиционное членение и языковые особенности художественного произведения: Русский язык. Межвузовский сборник научных трудов. – Москва : МГПИ им. В. Ленина, 1987. – С. 68–79 с.
27. Лейдерман Н. Траектории «экспериментирующей эпохи» / Наум Лазаревич Лейдерман // Вопросы литературы. – 2002. – № 4. – С. 3–47.
28. Липовецкий М. Н. Русский постмодернизм (Очерки исторической поэтики) : Монография / Марк Наумович Липовецкий. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 1997. – 317 с.
29. Література Англії. XX століття : навчальний посібник / [К. О. Шахова, Н. Ю. Жлуктенко, С. Д. Павличко та ін.] ; за ред. К. О. Шахової. – Київ : Либідь, 1993. – 400 с.
30. Набитович І. Концепт лабіринту як сакрального локусу (на прикладі новелістики Х.-Л. Боргеса, романів У. Еко «Ім'я рози» та К. Мосс «Лабіринт») / Ігор Набитович // Універсам sacrum'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) : Монографія / Ігор Набитович. – Дрогобич–Люблін : Посвіт, 2008. – С. 364–374.

- 31.Смирнова Н. А. Эволюция метатекста английского романтизма : Байрон – Уайльд – Гарди – Фаулз : автореф. дис. ... д-ра филол. Москва, 2002. 323 с.
- 32.Фаулз Джон. Любовьница французского лейтенанта: Роман / Пер. с англ. / Джон Фаулз. – Санкт-Петербург : Северо-Запад,1993. 509 с.
- 33.Хейзинга Й. Homo Ludens / Человек играющий / Йохан Хейзинга ; [пер. с нидерланд. Д. Сильвестрова]. – Санкт-Петербург : Издательский Дом «Азбука-классика», 2007. – 384 с.
- 34.Эко У. Заметки на полях «Имени розы» / Умберто Эко // Иностранная литература. – 1988. – № 10. – С. 88–104.
- 35.Ackroyd P. Chatterton / P. Ackroyd. – London: Penguin Books, 1993. – 249 p.
- 36.Ackroyd P. The Last Testament of Oscar Wilde / Peter Ackroyd. – London : Penguin Books, 1993. – 185 p.
- 37.Ackroyd P. The House of Doctor Dee Peter Ackroyd. – London : Penguin Books, 1994. – 228 p.
- 38.Barnes, J. A History of the World in 10 ½ Chapters / Julian Barnes. – New York : Vintage Books, 1989. – 308 p.
- 39.Bender J. The Columbia History of the British Novel / Bender J., David D., Richetti J. J., Seidel M. – New York : Columbia University Press, 1994. – 1066 p.
- 40.Bradbury M. Campus Fiction // No, not Bloomsbury / Malcolm Bradbury. – London : Arrow Books Ltd., Arena, 1989. – P. 329–335.
- 41.Bradbury M. Muriel Spark's Fingernails // Possibilities : Essays on the State of the Novel / Malcolm Bradbury. – London : Oxford University Press, 1973. – P. 247–255.
- 42.Bradbury M. The History Man / Malcolm Bradbury. – London : Penguin, 1985. – 240 p.
- 43.Burgess A. English Literature : A Survey for Students / Anthony Burgess. – Essex : Longman, 1987. – 278 p.

44. Burgess A. *A Clockwork Orange* / Anthony Burgess. – New York, London : W. W. Norton & Company, 1986. – 192 p.
45. Burgess A. Introduction. *A Clockwork Orange Resucked* / Anthony Burgess // *A Clockwork Orange* / Anthony Burgess. – New York, London : W. W. Norton & Company, 1986. – 192 p.
46. Butler C. *Postmodernism : A Very Short Introduction* / Christopher Butler. – Oxford, England : Oxford University Press, 2002. – 142 p.
47. Byatt A. *Iris Murdoch* / Antonia Byatt. – Harlow, Essex : Longman, 1976. – 42 p.
48. Christopher D. *British Culture : An Introduction* / David Christopher. – London : Routledge, 1999. – 224 p.
49. Conradi P. *British Fiction Since 1930* / Peter Conradi // *Encyclopedia of Literature and Criticism* / [ed. by Martin Coyle, Peter Garside, Malcolm Kelsall, John Peck]. – London : Routledge, 1990. – P. 631–642.
50. Dentith S. *Parody* / Simon Dentith. – London : Routledge, 2000. – 212 p.
51. Dix C. *Anthony Burgess* / Carol Dix. – London : Longman Group Ltd, 1971. – 32 p.
52. Doody M. A. *The True Story of the Novel* / Margaret Anne Doody. – New Brunswick, NJ : Rutgers University Press, 1996. – 588 p.
53. Fokkema D. *The Semiotics of Literary Postmodernism* / Douwe Fokkema // *International postmodernism : theory and literary practice* / [ed. by Hans Bertens, Douwe Fokkema]. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1997. – P. 15–42.
54. Fowles J. *The French Lieutenant's Woman* / John Fowles. – Bungay, Suffolk : Triad Panther, 1979. – 399 p.
55. Fowles J. *The Magus* / John Fowles. – London : Triad Panther, 1978. – 656 p.
56. Galloway J. *Death, Lies and Lipstick* / Janice Galloway // *Sunday Herald*, July 1997.

57. Genette G. *Paratexts : Thresholds of Interpretation* / Gérard Genette ; [tr. by Jane E. Lewis]. – Cambridge : Cambridge University Press. – 1997. – 427 p.
58. Head D. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000* / Dominic Head. – Cambridge, England : Cambridge University Press, 2002. – 307 p.
59. Higton D. L. *Colonising the Past : The Novels of Peter Ackroyd* / David Leon Higton, // *The Contemporary British Novel* / [eds. James Acheson, Sarah C. E. Ross. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2005. – P. 217–228.
60. Karl F. R. *A Reader's Guide to the Contemporary English Novel* / Frederick Robert Karl. – London : Thames & Hudson, 1963. – 304 p.
61. Keen S. *Ironies and Inversions : The Art of Anthony Burgess* / Suzanne Keen // *Commonweal*. – 1994. – Vol. 121, # 3. – P. 9.
62. Leclair T. *Essential Opposition: the Novels of Anthony Burgess* / Thomas Leclair. // *Critique*. – 1971. – Vol. 12, # 3. – P. 77–94.
63. Lodge D. *Working with Structuralism : Essays and Reviews on Nineteenth and Twentieth Century Literature* / David Lodge. – Boston, Mass. : Routledge & Kegan Paul Books, 1981. – 220 p.
64. McEwan I. *Amsterdam* / Ian McEwan. – New York : RosettaBooks, 2003. – 152 p.
65. McEwan I. *The Comfort of Strangers* / Ian McEwan. – London : Penguin Books Ltd., 1989. – 127 p.
66. McWilliam C. *Introduction* / Candia McWilliam // *The Black Prince* / Iris Murdoch. – London : Vintage, 2006. – P. 1–5.
67. Moore-Gilbert B. *The return of the repressed : Gothic and the 1960s novel* / Bart Moore-Gilbert // *Cultural Revolution? The Challenge of the Arts in the 1960s* / [eds. Bart Moore-Gilbert, John Seed]. – New York : Routledge, 1992. – P. 181–200.
68. Murdoch I. *A Word Child* / Iris Murdoch. – Harmondsworth, Middlesex : Penguin Books, 1975. – 391 p.

69. Murdoch I. *The Black Prince* / Iris Murdoch. – London : Vintage, 2006. – 416 p.
70. Neagu A. *Peter Ackroyd : Critical Perspective* / Adriana Neagu, Sean Matthews. – Режим доступа :
// <http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=auth148>
71. Palmer W. J. *The Fiction of John Fowles : Tradition, Art and the Loneliness of Selfhood* / William J. Palmer. – Columbia : University of Missouri Press, 1974. – 113 p.
72. Pohler E. M. *Genetic and Cultural Selection in the French Lieutenant's Woman* / Eva Mokry Pohler // *Mosaic*. – 2002. – Vol. 35, # 2. – P. 57.
73. Richardson B. *Remapping the Present : The Master Narrative of Modern Literary History and the Lost Forms of Twentieth-Century Fiction* / Brian Richardson // *Twentieth Century Literature*. – 1997. – Vol. 43, # 3. – P. 291–309.
74. Sauerberg L. O. *Global Villagers // Intercultural Voices in Contemporary British Literature. The Implosion of Empire* / Lars Ole Sauerberg. – New York : Palgrave, 2001. – P. 137–161.
75. Seaboyer J. *Ian McEwan : Contemporary Realism and the Novel of Ideas* / Judith Seaboyer // *The Contemporary British Novel* / [ed. by James Acheson, Sarah C.E. Ross]. – Edinburgh : Edinburgh University Press, 2005. – P. 23–34.
76. Spark M. *The Driver's Seat* / Muriel Spark // *The Prime of Miss Jean Brodie. The Girls of Slender Means. The Driver's Seat. The Only Problem* / Muriel Spark. – New York : Random House, 2004. – P. 239–318.
77. Watson G. *Fictions of Academe* / George Watson // *Encounter*. – 1978. – November. – P. 42–46.
78. Wilde, O. *De Profimdis* [Электронный ресурс] / Режим доступа :
<http://www.online-literature.com/wilde/1306/>